

Tížik, Miroslav

[Havlíček, Tomáš a kol. Postsekularismus v Česku: trendy a regionální souvislosti]

Religio. 2022, vol. 30, iss. 2, pp. [199]-203

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/Rel2022-2-7>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.77101>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20221221

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Tomáš Havlíček
– Kamila Klingorová
– Andrea Beláňová et al.,
Postsekularismus v Česku:
Trendy
a regionální souvislosti,

Praha: Nakladatelství P3K,
2020, 172 s.

ISBN 978-80-7667-016-7.

Pre záujemcov o empirické skúmanie náboženského života je dostupné obdivuhodné množstvo publikácií, ktoré bolo k tejto téme v Česku, v krajine s jednou z najmenších mier religiozity v Európe, vydané. Popri viacerých teoretických prácach, reflektujúcich aktuálne podoby návratu náboženstva alebo nové prejavy náboženského života, opierajúcich sa o západných autorov alebo preklady ich prác, je vždy prínosné, ak sa výskumníci snažia priblížiť aktuálne a miestne formy náboženského života. V tomto bode je dôležitým prínosom k empirickému štúdiu aktuálnej religiozity v Česku spoločná publikácia šiestich (už väčšinou) skúsených autorov – *Postsekularismus v Česku*. Hoci v záhlaví je kniha uvedená ako spoločná práca, je v nej vidieť hlavnú zostavovateľskú úlohu Tomáša Havlíčka. Práve pre skúmanie postsekularizmu, ktorý je nosnou témou knihy je Česko ideálnym prostredím. Ide o krajinu s nízkou a stále sa znižujúcou mierou tradičnej cirkevnej religiozity, no zároveň so zvyšujúcou sa pluralitou nových náboženských foriem.

Kniha má, bez úvodu a záveru (napísaných hlavným zostavovateľom Tomášom Havlíčkom), sedem kapitol. Okrem úvodnej, predovšetkým teoretickej a kontextualizačnej štúdie Tomáša Havlíčka ide o jednu historickú a päť súčasnosť analyzujúcich empirických štúdií. Hneď na začiatok je pre vytvorenie konzistentnej štruktúry knihy potrebné upozorniť na dôležitosť úvodu, záveru a aj úvodnej štúdie. Bez teoretického

rámčovania a vysvetlenia strešného konceptu, ktorým je postsekularizmus, by zvyšné texty pôsobili priveľmi rôznorodo a ťažko by sa hľadali vzťahy medzi niektorými z nich. Tu sa ukazuje neoceniteľná práca zostavovateľa, ktorý vie čitateľovi poskytnúť základné orientačné a interpretačné schémy pre spojenie ostatných štúdií ako rôznych príkladov aktuálnej podoby českej religiozity. Vyzdvihnutie konceptuálnej úlohy hlavného zostavovateľa zároveň znamená zvýraznenie nedôslednosti niektorých autorov, ktorí málo rámcovali svoje štúdie k zjednocujúcej téme a čitateľ môže získať pocit, že nedokáže nájsť vzťah medzi niektorými textami knihy. Táto poznámka nechce znížiť hodnotu a prínos takýchto štúdií k poznaniu aktuálnej religiozity v Česku, chce len upozorniť na rušivosť a autorsky nedôsledné rámcovanie niektorých kapitol do celku knihy.

Hlavný zostavovateľ hneď v úvode naznačuje jednu z podôb postsekularizmu, ktorou je vzťah k politike. V prípade západnej Európy sú podľa autora aktuálne zmeny „...viac utvárané zdola (*bottom up*), zatiaľ čo vo východnej Európe možno pozorovať nárast náboženských prejavov zhora (*top down*) a sú často súčasťou vládnej politiky dotknutých štátov“ (s. 11), popri čom uvádzajú aj priestorové zmeny a pluralizáciu moderného náboženského priestoru, najmä pod vplyvom migrácie. Je potrebné pripomenúť túto drobnú zmienku v úvode, lebo aj keď ide len o naznačenie troch dimenzií debát o postsekularizme, vytvára to aj druh očakávaní o obsahu knihy. No z troch spomínaných tém v knihe neskôr chýba práve prípad analýzy politiky štátu, ktorú je možné označiť ako prejav posilňovania náboženských prejavov zo strany štátu. Teda ak autori neurobili istú skratku a nestotožnili posilňovanie náboženských prejavov zhora s rastom prítomnosti náboženstva vo verejnom priestore. Tým sa však zaoberá najmä kapitola 5. V tom prípade by to bolo ale priveľké zjednodušenie celého v úvode naznačeného problému.

Pre knihu je však podstatnejšia prvá zo štúdií, a to štúdia od zostavovateľa Tomáša Havlíčka. Autor vymedzuje základné rámce definovania postsekularizmu v súčasnej svetovej akademickej spisbe, s viacerými

odkazmi na už existujúce práce v českom prostredí. Havlíčkova kapitola ale nie je len teoretickým rozborom a definovaním terminológie, ale obsahuje aj viaceré vlastné analýzy, hoci skôr zo starších prác. Keďže však ide o kľúčovú kapitolu pre pochopenie celej knihy, bolo by voči čitateľom ústretovojšie, ak by k použitým obrázkom – teritoriálnej distribúcii indexu náboženskej homogenity a indexu neinštitucionalizovaných kresťanov (s. 20-21) – bolo podrobnejšie vysvetlené, ako boli tieto indexy konštruované. Úvodná kapitola však naznačuje dôležitú črtu, ktorá je aj jednou z najsilnejších stránok knihy, a tou je sústreďenie sa na priestorové dimenzie religiozity v Česku, teda na geografické špecifiká, a to ako historické tak aj súčasné. Okrem toho naznačuje ďalšie dve špecifiká, ktorými sa súčasná postsekulárna spoločnosť prejavuje. Akcentuje aktuálnu náboženskú pluralizáciu spojenú nie len so šírením nových náboženských hnutí, ale aj so zahraničnou migráciou. Okrem toho sa venuje aj špecifikám religiozity mladých.

Druhá kapitola je obsahom, metodologicky a štýlom spracovania od ostatných kapitol zásadne odlišná štúdia Petra Dostála o rozdieloch v religiozite v súčasnej Európe. Práve táto kapitola by potrebovala lepšie spracovaný úvod alebo záver, ktorý by obsah inak veľmi dôslednej a závermi prínosnej štúdie napojil na celú konštrukciu knihy. Ide o jediné štúdiu postavenú na zložitých kvantitatívnych analýzach veľkých výberových výskumov, no spracovaných v celoeurópskom kontexte. Česko je len jednou z mnohých analyzovaných krajín Európy, a to nie len krajín Európskej únie, ale aj východoeurópskych krajín, ako napríklad Ruska, Gruzínska a Arménska. Štúdia ukazuje rôznu distribúciu religiozity a ďalších spoločenských fenoménov, ktoré jej podobu ovplyvňujú. Podoby religiozity a jej intenzitu spája Dostál s korupciou, existenciálnou neistotou, národno-kresťanskými identitami a konzervatívnymi hodnotami či postojmi. Výsledky kapitoly skôr ako o špecifikách postsekulárnej religiozity v Česku ukazujú Česko v inom kontexte. Autor ukazuje miesto krajiny na mape rôznych podôb a dimenzií religiozity v Európe. Aj zovšeobecňovanie záverov z celkových

výsledkov všetkých analyzovaných krajín smeruje k tomuto výkladu záverov knihy. Z hľadiska štruktúry knihy by sa takáto kapitola hodila skôr na koniec knihy.

Tretiu kapitolu do knihy pripravil Zdeněk R. Nešpor, ktorý popisuje historické korene a rôzne prejavy súčasnej českej postsekularity. Ide pravdepodobne o najkratšiu kapitolu, čo je pre samotnú knihu škoda. Práve v kontexte sústreďenia sa na regionálne špecifiká súčasnej religiozity by si historické korene týchto špecifik zaslúžili väčšiu pozornosť a boli by dôležitým interpretačným rámcom aj pre informácie v ďalších kapitolách. Historicky podmienené regionálne súvislosti špecifik religiozity sú neskôr súčasťou kapitoly päť, no tam sú už zamerané len na vybrané regióny. Vzhľadom na najmä historický rozmer práce však bola táto kapitola na škodu veci zaradená až ako tretia v knihe. Aj pre medzinárodnú kontextualizáciu by bolo dobré opierať sa o historické súvislosti vývoja náboženstva v Česku. Teda, táto kapitola mohla byť zaradená ako druhá, hneď po teoretickom vymedzení problému.

Kľúčové analýzy začínajú štvrtou kapitolou Kamily Klingorovej a Tomáša Havlíčka o religiozite mladých ľudí. Aj obsahom a zdôvodnením kompaktné zapadajú do logiky knihy popísanej v úvodných častiach. Táto kapitola je postavená na výskume troch skupín z religioznej typologicky odlišných a aj geograficky vzdialených regiónov – skupiny mladých ľudí z Teplic, Prahy a Kyjova. Výskum robili metódou ohniskových skupín, čo autori považujú za druh participatívneho prístupu, v ktorom môžu mladí respondenti priamo vyjadriť svoje pocity a názory. Slabinou tohto výskumu bol však výber vzorky, a to z viacerých dôvodov. Po prvé, opierali sa o výber, ktorý im urobilo Centrum pre výskum verejnej mienky pri Sociologickom ústave AV ČR, no ktorý podľa popisu štruktúry vzorky ukazuje, že nezodpovedal pôvodným zámerom autorov. Je vidieť, že mali problém získať mladých respondentov mimo Prahu, teda pražskí respondenti boli vo vzorke predimenzovaní, a teda aj ich hlas silnejší. Problémom bola aj nadmerná prítomnosť vysokoškolsky vzdelaných participantov (alebo študentov VŠ) na výskume.

Pozornejší čitateľ si pri pohľade na tabuľku 4. 1 (s. 70) uvedomí, že hoci je v Česku najväčšou náboženskou skupinou Rímskokatolícka cirkev, medzi respondentmi bol iba jediný rímskokatolík a až štyria boli z protestantského prostredia. Druhým problémom vzorky je, že v podstate nejde o mladých ľudí v bežnom sociologickom alebo demografickom chápaní. Respondenti boli vo veku 24 až 39 rokov, priemerne asi 30 roční, teda závery o religiozite nie sú o mladých, ale skôr o mladšej produktívnej generácii. Tieto metodologické nedostatky je nutné zmieniť, pretože sú najväčšou slabinou inak veľmi originálneho výskumu, v ktorom sa veľmi dôkladne podarilo ukázať na rôzne špecifiká religiozity tejto vekovej skupiny ľudí v Česku a jej medzigeneračnej reprodukcie. Práve s ohľadom na problematickosť vytvorenia vzorky nemožno ani závery spájať s konkrétnymi regiónmi, keďže okrem Prahy, asi žiadna iná skupina nebola pre svoje regionálne prostredie typickou. Pre pozorovateľa zvonku môžu asi najzaujímavejšie pôsobiť dva závery: po prvé, nehodnotenie niektorých náboženských prejavov iných kultúr ako náboženských, a to či už pri hodnotení obrázku buddhistickej stupy pri obci Těnovice, alebo pri hodnotení moslimov v Česku nie ako náboženskej, ale najmä kultúrnej alebo etnickej skupiny (s. 73-74). Po druhé, v závere práce autori konštatujú prítomnosť takzvaného „subjektívneho obratu“ v duchovných postojoch skúmaných ľudí, čo sa prejavuje vo viacerých podobách. Napríklad tým, že si vytvárajú svoju vlastnú osobnú spiritualitu, postavenú na abstraktnosti transcendentna, čo celkovo vytvára fenomén, ktorý autori označujú ako „náboženský mišmaš“. Platí to dokonca aj pri tých ľuďoch, ktorí sa primárne označujú za neveriacich, pretože často priznávajú hlbokú náklonnosť k subjektívnej a mnohokrát veľmi alternatívnej forme duchovnosti, napríklad k energiám, anjelom, svetlu alebo karme (s. 80-81).

Piatou kapitolou je spoločná štúdia až štyroch spoluautorov – Kamily Klingorovej, Tomáša Havlíčka, Zdeňka R. Nešpora a Zdeňka Vojtíška – o regionálnych diferenciáciách postsekulárnych prejavov. V prípade

tejto štúdie ide o analýzu ôsmych modelových území, ktoré sa líšia svojou geografickou polohou, históriou a najmä mierou a štruktúrou religiozity obyvateľov (s. 85). V tomto prípade boli výskumnou metódou pološtruktúrované rozhovory s predstaviteľmi najvýznamnejších náboženských spoločností v modelových územiach a sekundárna analýza dát z internetových zdrojov, obecných nástieniek a informačných tabuliek cirkví, čo bolo doplnené výskumom verejného priestoru a náboženských objektov v nich. Na škodu veľmi zaujímavej štúdie je, že v texte je použitých veľa skratiek (napr. na s. 86, 87), no nie všetci čitatelia sú zasvätení do špecifik náboženskej scény v Česku a vedia si skratku spojiť s niektorou z cirkví. Dôležitým záverom jednej časti analýzy je rozlišovanie, v ktorých skúmaných regiónoch cirkvi vystupujú so svojimi aktivitami voči svojim členom a kedy sa obracajú na širšiu verejnosť, ako to autori vidia v prípade evanjelických cirkví v Jablunkove. Druhou líniou analýzy je sledovanie vzájomných vzťahov cirkví v uvedených regiónoch, predovšetkým v rámci ekumenickej spolupráce.

Šiesta a siedma kapitola sú tiež nosnými a asi aj najdôkladnejšie spracovanými a metodologicky najpodnetnejšími prípadmi výskumu postsekulárnej situácie v Česku. Riešia fenomény spojené s migráciou a pranášaním nových a veľmi špecifických náboženských prejavov do krajiny. Zdeněk Vojtíšek v šiestej kapitole analyzuje náboženstvo vietnamskej menšiny v Česku. Autor upozorňuje na dôležitý metodologický problém viacerých sčítaní obyvateľstva, kde je otázka o náboženskom vyznaní dobrovoľná, a teda aj znižuje možnosti analýzy tohto fenoménu na základe výsledkov sčítania obyvateľstva. Preto aj v prípade národnostných menšín možno zo sčítania odhadovať ich religiozitu len veľmi hrubo. V prípade vietnamskej menšiny je teda ťažko zistiteľné, aké je asi ich skutočné rozdelenie medzi kresťanov (pod čo autor zaraďuje katolicizmus aj protestantizmus, no ten sa v uvedenom prostredí ukázal prítomný len v evanjelíkálnej podobe) a buddhistov, prípadne iné vyznania. Táto kapitola obsahuje aj dôležitý historický exkurz

do migrácie obyvateľov Vietnamu do Československa a analyzuje aj ich početnosť a geografické rozloženie v súčasnej Českej republike. Taktiež naznačuje dôležité historické a politické súvislosti náboženskej plurality v samotnom Vietname. Toto je veľmi dôležitá časť práce, pretože naznačuje aj sebvymedzenie sa „vietnamského buddhizmu“ oproti iným druhom buddhizmu v Česku. Prvá časť kapitoly je totiž zameraná na výskum buddhizmu v rámci vietnamskej menšiny. Druhá, zrkadlovú robená časť, je zameraná na analýzu kresťanskej časti tejto menšiny a ich praktík. Výskum Zdenka Vojtíška je aj dobrým príkladom metodologickej plurality, ktorú použil pre dosiahnutie svojich cieľov. Popri historickej a štatisticko-demografickej analýze sa opierať o kvalitatívnu metodológiu vo forme využitia zúčastneného pozorovania, osobných rozhovorov a kvantitatívnej metodológie vo forme použitého dotazníku. Z dvoch samostatných analýz autor urobil viacero záverov, z ktorých by však bola škoda nespomenúť aspoň niektoré. Všetky náboženské spoločenstvá, a to buddhistické ale aj kresťanské, vznikli vzhľadom na dlhodobú prítomnosť menšiny na území krajiny relatívne nedávno a majú tendenciu početne rásť. Okrem toho je znakom tejto národnostnej skupiny aj to, že ich náboženské skupiny sú skupinami jedného etnika, teda sú tvorené výhradne osobami vietnamského pôvodu. Rozdiely sú však vo vekovej štruktúre, kde buddhistické skupiny sú skôr o strednej generácii, zatiaľ čo kresťanské skupiny sú vekovo aj rodovo rovnomernejšie rozložené, a to do všetkých kategórií, pričom je vidieť aj silnú prítomnosť mladých a detí.

Siedma kapitola od Andrei Beláňovej je o prítomnosti kórejských kresťanských cirkví v Česku. Zameriava sa v podstate len na kórejský protestantizmus, ktorého rôzne skupiny v Česku prejavovali aktivitu v čase výskumu, teda v rokoch 2018-2019. Obsahom práce je, okrem vytvorenia zoznamu takýchto subjektov (dokázala do zoznamu zaradiť 17 takýchto cirkví), aj tematická analýza na základe rozboru analýz korešpondencie časti cirkví s pastormi a analýz ďalších dostupných zdrojov. Podobne ako predchádzajúci autor, aj Andrea

Beláňová veľmi účelne robí historický exkurz do obdobia najvýraznejšieho šírenia sa kresťanstva v súčasnej (treba pripomenúť, že Južnej) Kórei, najmä však protestantizmu. Naznačuje aj vývoj toho, ako sa Kórea stala misionárskou veľmocou, ktorá je už vo svete druhá najväčšia po Spojených štátoch. Veľmi dobrou časťou štúdie je reflexia metodológie a ťažkostí pri kontaktovaní respondentov a ukážky nevyhnutnosti pružne meniť stratégie výskumu, a to najmä pri takomto neštandardnom druhu terénu. Zároveň ukazuje na nezastupiteľnú úlohu koreanistiky pri hľadaní najlepších riešení, ale aj pri samotných výskumných rozhovoroch v prostredí tejto kultúrnej a jazykovej skupiny. Keďže z celkového počtu identifikovaných cirkví sa podarilo nadviazať výskumný kontakt len s ôsmimi, výskum bol doplnený analýzami web stránok, sociálnych sietí a propagačných materiálov takýchto skupín. Dôkladná analýza autorky prináša viacero záverov, z ktorých je dobré upozorniť na niektoré: Napríklad, že vzhľadom na početnosť náboženských centier a pastоров je ich pôsobenie v Česku možno považovať za neúspešné, a to v oboch ich podobách – aj u diasporických aj u misijných skupín (ktoré sa však často aj vzájomne prelínajú). Podľa autorky je za tým aj slabá príprava misionárov pred príchodom do Česka. Nezhľadujúc sa v nej špecifiká krajiny kam prichádzajú, čo je jedným z dôvodov ich neúspechu. V prípade tejto kapitoly, ktorá si dáva za cieľ vytvoriť zoznam takýchto skupín, by bolo pre čitateľov prínosné, ak by bol takýto zoznam aj prehľadne vytvorený, a to v podobe tabuľky aj s ich základnými údajmi. Napriek tomu, že ambície autorky v úvode štúdie neboli veľké, výsledky sú dobrým začiatkom pre dôkladnejšie štúdium tohto početne nie výrazného, ale svojimi ambíciami a typom prinášanej religiozity veľmi zaujímavého fenoménu.

Kniha ako celok je veľmi dobrým príspevkom k reflexii postsekulárnej situácie v Česku a ukazuje na produktivitu spolupráce v multidisciplinárnych témach, opierajúcich sa o širšiu paletu metodologických nástrojov, čo dodáva plastickejšiu obrazu, ku ktorému svojím dielom prispievajú. Zároveň však kniha ukazuje na jednu slabosť súčas-

ného modelu akademického fungovania: Časové obdobie trvania grantov a nutnosť len v priebehu troch rokov pripraviť celý výskum, zozbierať a vyhodnotiť údaje a stihnúť ešte aj publikovanie výsledkov. To vedie k situácii, že čitatelia majú po dočítaní výsledkov pocit, že sa nestihla za výskumom urobiť bodka. Treba veriť, že množstvo materiálu, ktorý bol v rámci výskumu zozbieraný a aj množstvo otázok, ktoré sa počas analýzy objavili, bude možné využiť v ďalších štúdiách hlbšie prenikajúcich do viacerých, stále nie dostatočne prebádaných sfér religiozity v súčasnom Česku.¹

MIROSLAV TÍŽIK

Religio: Revue pro religionistiku

30/2, 2022, 199-203.

<https://doi.org/10.5817/Rel2022-2-7>

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Sebastián Jahič: Satanizmus v 21. storočí,

Zvolen: Sol Noctis 2020, 200 s.

ISBN 978-80-973292-8-0.

Sebastián Jahič (vlastným jménom Ivan Šebesta) je slovenským autorom transgresívnej fikcie s okultní a ezoterickou tematikou, politicko-filozofických traktátů, řady okultních článků, ale i knih zabývajících se ezoterismem a okultismem. Za všechny jmenujeme např. rozsáhlou publikaci *Theléma Aleistera Crowleyho: Magie, mysticismus a etika Nového aeonu* (2021). Jeho díla pravidelně vychází v nakladatelství Sol

Noctis, které publikuje knihy z oblasti společenenské, náboženské a politické filozofie, ezoterismu a vybranou beletrii. Nakladatelství Sol Noctis například vydalo publikaci od Julia Evoly *Jóga moci: Tantra, Šakti a stezka levé ruky* (2019) nebo knihu od Milana Nakonečného *Český fašismus v doplněné a rozšířené podobě* (2021).

Samotný Jahič je již celkem známou postavou a autorem, který má vybudovanou svou základnu čtenářů, kam (jak jsem před časem zjistil) patří například někteří okultně orientovaní blackmetalisté. Jeho knihy tak zřejmě dílčím způsobem přispívají i k tzv. okultnímu obratu v českém black metalu (viz skupina Inferno). V roce 2020 Jahičovi vyšla kniha *Satanizmus v 21. storočí*, která si z mého pohledu v rámci studia současného satanismu zaslouží i akademickou pozornost. Pokud ji například srovnáme s knihou Josefa Veselého (rovněž autora z okultního prostředí) *Satanizmus* z roku 2003, jejíž přínos spatřuji zejména ve zmapování české satanistické scény na přelomu milénia, tak Jahičova kniha je rozhodně minimálně o úroveň výše a Jahič dokáže poměrně precizně pracovať jak s veľkým množstvom pramenů z různých oblastí, tak i se současnou odbornou literaturou (nejen) ohledně satanismu.

Jak v úvodu knihy (s. 12-13) Jahič popisuje, publikace vznikla na základě článků, které původně vyšly v okultním časopise *Eosphoros* pouze pro úzký okruh čtenářů. Jedná se o kapitoly „Chaosgnosticismus“, „ONA – Rád deviatich uhlov“, „Satanický chrám“, „Vziať nebesia útokom: Deathspell Omega“ a první dodatek knihy „Zabudnutá ruská ‚satanistka‘ Maria de Nagłowska“. Ty byly přepracovány tak, aby byly lépe čitelné i pro širší publikum, a doplněny o zdroje. Následně k nim byl přidán „Úvod“, první kapitola „Stručné dejiny satanismu“ a druhý dodatek „Úvaha o koreňoch teologických sklonov ku klasickému satanismu“. Ty pak dodávají kapitolám 2-5 a prvnému dodatku kontext a rámeček.

Kromě pozadí vzniku knihy v sekci „Úvod“ Jahič také rozebírá charakteristiku satanismu. Co je z mého pohledu diskutabilní, je Jahičův pohled na satanismus jakožto na obrácené křesťanství. Dalo by se souhlasit s tím, že satanismus je podle něj

¹ Recenzia vznikla v rámci riešenia projektu KEGA 011UK-4/2022: Náboženstvo ako faktor integrácie a dezintegrácie v súčasných spoločnostiach. Autorom je Miroslav Tížik, Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave a Sociologický ústav SAV v. v. i.